

Eduard Kačík
Jozef Makar

DEJINY POLÍCIE
V EURÓPSKOM KONTEXTE

EDUARD KAČÍK

JOZEF MAKAR

DEJINY POLÍCIE V EURÓPSKOM KONTEXTE

Návrh obálky: Jozef Makar
Grafická úprava a zalomenie: Dávid Leško
Technická spolupráca: Franko Štefan, Labai Emil
Recenzenti: Prof. JUDr. Jozef Klimko, DrSc.
Prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc.
Doc. JUDr. Jiří L. Bílý, Ph.D., Eq.M

Edícia: MEA 2000 o. z. - Mladá Éra Autorov nového tisícročia
© Autorské práva vyhradené

ISBN 978-80-560-0291-9

OBSAH

PREDHOVOR	6
I. K A P I T O L A	8
CHARAKTERISTIKA POJMU A FUNKCIE POLÍCIE	
1. Pojem polícia a jeho súvis s históriou a dejinami polície	8
2. Historický vývoj pojmu polícia.....	14
3. Právny základ policajnej činnosti.....	17
4. Delenie polície	18
II. K A P I T O L A	26
ČESKOSLOVENSKO	
1. Organizácia Československej polície po roku 1918	26
2. Štruktúra Československej polície	36
3. Vznik a budovanie štátnych policajných úradov	51
4. Organizácia Československej polície v období druhej ČSR	61

III. KAPITOLA	77
SPOJENÉ KRÁĽOVSTVO	
1. Vznik úradu mierového sudcu a systém policajnej moci.....	77
2. Základy modernej polície	94
3. Vývoj regionálnej polície	139
4. Vplyv britského policajného systému na britské kolónie	157
5. Zaujímavosti britskej polície a najzaujímavejšie prípady	174
IV. KAPITOLA	187
FRANCÚZSKO	
1. Počiatky francúzskej polície a jej vývoj do Veľkej revolúcie	187
2. Reformy vo vývoji francúzskej polície	196
3. Štátny a policajný mechanizmus po parlamentnej revolúcií	204
4. Postavenie bezpečnostného aparátu vo Francúzskom systéme trestného konania.....	235
V. KAPITOLA	251
RUSKO	
1. Reformy policajnej správy v cárskom Rusku.....	251
2. Policajné zložky a oddelenia v Rusku.....	285
3. Verejná správa a systém štátnych orgánov	301

VI. K A P I T O L A.....	326
ŠPANIELSKO	
1. Všeobecný vývoj štátu, jeho zriadení a orgánov, sociálna štruktúra.....	326
2. Vývoj polície v Španielsku	351
VII. K A P I T O L A.....	405
PORTUGALSKO	
1. Aspekty vývoja polície na Pyrenejskom polostrove.....	405
2. Vývoj aspektov polície v Portugalsku od stredoveku po novovek.....	415
VIII. K A P I T O L A.....	430
TALIANSKO	
1. Bezpečnostný aparát v Talianskom systéme trestného riadenia	430
2. Dejiny rímskej polície	451
3. Policajné úlohy prefektov v Ríme	469
4. Polícia v provinciách.....	475

IX. K A P I T O L A	483
MAĎARSKO	
1. Zrod polície starých Maďarov.....	483
2. Polícia v Uhorsku.....	487
3. Vznik mestskej polície v Uhorsku	497
4. Maďarská polícia súčasnosti	505
X. K A P I T O L A	518
NEMECKO	
1. Polícia ako súčasť sporového práva v stredoveku	518
2. Policajný štát a jeho vplyv na rozvoj polície	533
3. Právny štát a polícia po parlamentných revolúciách	559
4. Policajné právo z obdobia Weimarskej republiky	572
5. Pruská polícia	588

Predhovor

Pojem "polícia" by sme všeobecne mohli chápať ako označenie sily mierových dôstojníkov predstavujúcich represívnu zložku na všeobecné udržiavanie poriadku v štáte, dodržiavanie zákonov obyvateľmi a taktiež na ochranu práv a bezpečnosti občanov, ich majetku a v neposlednom rade stíhanie páchatel'ov trestnej činnosti. Ved' už v roku 1829 Sir Richard Mayne napísal:

"Hlavným predpokladom účinnej polície je prevencia kriminality, a tiež vypátranie a potrestanie páchatel'ov, ak už k spáchaniu trestného činu došlo. A voči týmto cieľom musí byť nasmerované všetko úsilie polície. Ochrana života a majetku, zachovanie verejného poriadku a absencia trestného činu, ukážu, či boli tieto snahy úspešné, a či bol dosiahnutý účel, ktorý jej bol určený."

Predkladaná kniha sa zaoberá problematikou dejín polície na území vybraných krajín Európy. Nemôže a ani si nechce nárokovať privilégia samostatnej vedeckej štúdie. Pokúša sa len ozrejmiť a zhrnúť zo zorného uhla moderných odborných policajných hľadísk tie poznatky policajno-bezpečnostnej vedy, ktoré sa dotýkajú policajných dejín.

Má sa nimi získať prehľad o postupnom formovaní dnešnej polície. Našou snahou bolo priblížiť fungovanie policajných zložiek na našom území, ale aj v najväčších štátoch starého kontinentu. Pre jej účely je dôležitých viacero aspektov a preto sme zobrali do úvahy nielen geografické ukazovatele, ale aj ukazovatele, ktoré ovplyvňujú jednotlivé historické prepojenie a politické vplyvy na vývoj polície v Európe.

Táto úloha však nebola ľahká, nakoľko v priebehu dejín sa jednotlivé usporiadania, či už išlo o štáty alebo iné formy usporiadania, menili v rôznych rozsahoch. Preto odporúčame k hlbšiemu štúdiu tohto odvetvia odbornú literatúru, na ktorú odkazujeme v rámci poznámkového aparátu jednotlivých kapitol tejto knihy. Tieto texty sú určené študentom nielen policajnej akadémie, ale aj študentom práva a verejnej správy.

Náš primárny cieľ stanovený pri výbere tejto problematiky je do určitej miery splnený, ale vzhľadom na rozsiahlu materiu a široké spektrum možností pri jej spracovaní, bude téma dejín polície aj naďalej predmetom nášho skúmania.

Bratislava, august 2015

JUDr. Eduard Kačík, CSc.

Bc. Jozef Makar

I. KAPITOLA

CHARAKTERISTIKA POJMU A FUNKCIE POLÍCIE

1. Pojem polícia a jeho súvis s históriou a dejinami polície

Pre vznik pojmu polícia existujú dve teórie. Prvou z nich je, že na počiatku stálo grécke slovo “polis” označujúce mesto. Z neho je odvodené latinské slovo “politia”, ktoré označuje verejnú správu. Druhou z teórií je, že slovo polícia vzniklo ako latinizovaná podoba gréckeho slova “politia”, pričom jeho zmysel nie je možné presne ohraničiť. Jeho význam sa však pohybuje v intenciách spôsobu organizácie spoločnosti, ktorá by mala zabezpečovať verejnú moc. Slovo polícia, teda samotný pojem a formovanie jeho významu malo nepochybne súvis i s Platónovým termínom “politeia”, ktorého význam môžeme určiť ako poriadok na určitom úseku správania sa v rámci určitého usporiadania.

Leopardov slovník tiež uvádza význam výrazu “politio” občianstvo, občiansky život, obecná správa, obecná činnosť, obecná správa a zriadenie ale aj slobodná obec. Z toho je zrejmé, že význam slova polícia mal v počiatkoch veľmi široký význam, ktorý sa formoval najmä jeho prostredníctvom jeho vývoja.

Pojem polícia tiež bolo možné stotožniť s pojmom vnútorná správa. Táto skutočnosť je zaujímavá z toho pohľadu, že dnes je polícia v rámci štruktúry v rámci ministerstiev zaradená pod Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Teda význam pojmu polícia už na jeho počiatku korešpondoval s jeho dnešným významom.

V súčasnosti je možné pojem polícia charakterizovať z rôznych pohľadov, jedným z nich je spôsob, ktorým pojem polícia charakterizujú právne predpisy. V prostredí Slovenskej republiky charakterizuje políciu, resp. policajný zbor zákon č. 171/1992 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon o Policajnom zbore”).

Uvedený právny predpis charakterizuje pojem polícia, ktorý je možné stotožniť s pojmom policajný zbor prostredníctvom ustanovenia § 1 ods. 1

Úvodné nasledovne:

„Policajný zbor je ozbrojený bezpečnostný zbor, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinnosti vrátane jej organizovaných foriem a medzinárodných foriem a úlohy, ktoré pre Policajný zbor vyplývajú z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky.“

Pod pojem polícia je nepochybne možné tiež zaradiť obecnú políciu, ktorú charakterizuje zákon č. 564/1991 Zb. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon o obecnej polícii“) prostredníctvom ustanovenia § 2 ods. 1 nasledovne:

„Obecná polícia je poriadkový útvar pôsobiaci pri zabezpečovaní obecných vecí verejného poriadku, ochrany životného prostredia v obci a plnení úloh vyplývajúcich zo všeobecne záväzných nariadení obce, z uznesení obecného zastupiteľstva a z rozhodnutí starostu obce.“

Zaujímavým faktom však tiež je ako polícia charakterizuje sama seba, pričom sme na tieto účely použili stránku Ministerstva vnútra Slovenskej republiky takto:

Policajný zbor

- spolupôsobí pri ochrane základných práv a slobôd, najmä pri ochrane života, zdravia, osobnej slobody a bezpečnosti osôb a pri ochrane majetku,
- odhaľuje trestné činy a zisťuje ich páchatel'ov,
- spolupôsobí pri odhaľovaní daňových únikov, nezákonných finančných operácií a legalizácie príjmov z trestnej činnosti,
- vykonáva vyšetrovanie o trestných činoch a skrátene vyšetrovanie o trestných činoch,
- vedie boj proti terorizmu a organizovanému zločinu,
- zaisťuje osobnú bezpečnosť prezidenta Slovenskej republiky, predsedu Národnej rady Slovenskej republiky, predsedu vlády Slovenskej republiky, predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky, ministra vnútra Slovenskej republiky a ďalších osôb určených zákonom alebo vládou,
- zaisťuje ochranu diplomatických misií a ďalších objektov určených zákonom alebo vládou a spolupôsobí pri fyzickej ochrane jadrových zariadení,

- zabezpečuje ochranu štátnej hranice, ak osobitný predpis neustanovuje inak,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní verejného poriadku; ak bol porušený, robí opatrenia na jeho obnovenie,
- dohliada na bezpečnosť a plynulosť cestnej premávky a spolupôsobí pri jej riadení,
- odhaľuje priestupky a zisťuje ich páchatateľov, a ak tak ustanovuje osobitný zákon, priestupky aj objasňuje a prejednáva,
- vykonáva pátranie po osobách a pátranie po veciach
- poskytuje ochranu a pomoc ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi,
- vykonáva kriminalisticko-expertíznu a znaleckú činnosť,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní ochrany civilného letectva,
- plní úlohy štátnej správy a iné úlohy, ak tak ustanovujú osobitné predpisy,
- plní úlohy na úseku prevencie v rozsahu pôsobnosti ustanovenej zákonom.”¹

¹ www.minv.sk/?PZ_SR

Mestská polícia taktiež prostredníctvom svojej webovej stránky charakterizuje pojem polícia zo svojho uhľa pohľadu nasledovne: „Mestská polícia hlavného mesta SR Bratislavy je poriadkový útvar, ktorý zriadilo mestské zastupiteľstvo všeobecne záväzným nariadením č. 3/1991 na základe zákona 564/1991 Zb. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov. Mestskú políciu tvorí päť okrskových staníc, Stanica zásahu PCO, Stanica jazdeckej polície a kynológie s celomestskou pôsobnosťou, sekretariát, vnútornoo-organizačné oddelenie a ekonomické oddelenie.“²

Pre účely tejto knihy sme z mnohých mestských polícií, resp. obecných polícií vybrali mestskú políciu hlavného mesta Bratislava. Samozrejme ešte je možné vymedziť ďalšie pojmológické ukazovatele ako charakterizácia polície z hľadiska železničnej polície a iných parciálnych zložiek polície. Takéto široké vymedzenie by však z pohľadu rozsahu nebolo účelné. Vo všeobecnosti je však možné povedať, že samotný pojem polícia je možné i z hľadiska pojmológie vnímať v rôznych pohľadoch. V prvom rade ide o pohľad na pojem polícia ako súhrn rôznych činností, ktoré dnes polícia vykonáva.

² www.mestskapolicia.bratislava.sk/vismo/o_utvar.asp?id_org=700011&id_u=10

V druhom rade je možné pojem polícia vnímať inštitucionálne ako organizáciu. Ale existuje mnoho iných na základe celého spektra kritérií. V druhom rade je treba zdôrazniť, že samotný pojem polícia svoj význam rozširoval nie vplyvom samotného času ako veličiny, alebo vývojom jazyka ale práve konkretizáciou a rozširovaním pôsobností a právomocí polície ako ju poznáme dnes.

2. Historický vývoj pojmu polícia

Mnohotvárnosť policajných organizácií je historicky podmienená. Samotná inštitúcia polície sa vyvíjala a menila. Polícia jedného obdobia bola iná než polícia obdobia predošlého. Menili sa aj jej povinnosti a právomoci. Niekedy boli právomoci širšie a inokedy užšie. Postupne vznikli tri základné civilizačné modely polície:

- staroveká, stredoveká a novoveká, ktoré môžu byť vnútorne ďalej členené. Ale ani tím nie je problém uzatvorený.

Ešte skôr, než vznikla prvá staroveká policajná organizácia, sa v lone rodových a neskoršie kmeňových spoločností zrodili jednotlivé policajné funkcie. Niektoré sa vytvárali spolu s ľudskou spoločnosťou, iné až na vyššom stupni jej organizovanosti - pred 10 000 až 12 000 rokov.³

Jednoznačne najstaršia bola strážna, respektíve hliadková činnosť. Relatívne najmladšia bola hospodársko - kontrolná a dozorná činnosť, tak typická pre antickú, stredovekú a dlho i novovekú políciu.

Na vznik policajných funkcií tak bez závažnejších problémov naviazal vznik prvých už skutočne policajných organizácií. Boli postupne vytvárané pred 4000 až 5000 rokmi. Vznikali spoločne s ustanovovaním štátu a štátnej moci.

³ SKULOVÁ, S., Správa policie v súčasnej právnej úprave, Masarykova univerzita, Brno, 1993. s. 13

Stredovek predstavoval úpadok polície. Jej tradície uchovávali len väčšie mestá, ktoré si pre svoju ochranu vytvárali nočné stráže a hliadky. Celoštátna polícia dlho neexistovala. Policajné právomoci v tej dobe vykonávali feudáli.

Obrodu a znovuzrodenie polície priniesol až novovek. Bol spätý so snahou o vytvorenie absolutistických štátov, riadených z jedného centra.⁴

Prvú modernú políciu založili v roku 1667 vo Francúzsku. Polícia bola poštátnená a podriadená panovníkovi.⁵

⁴ Tamtiež

⁵ MACEK, P., FILÁK, A., Základy teórie policajně bezpečnostní činnosti, Police History, Praha, 2004, s. 60.

3. Právny základ policajnej činnosti

Polícia je verejným orgánom, ktorý musí vzniknúť na základe zákona. Policajné operácie sa musia vždy vykonávať v súlade s národným právom a s tými medzinárodnými normami, ktoré štát prijal.

Legislatíva upravujúca postavenie a pôsobnosť polície musí byť prístupná verejnosti a dostatočne jasná a presná a ak treba musí byť doplnená ďalšími jasnými normatívnymi aktmi prístupnými verejnosti.⁶

Policajný personál musí spadať pod pôsobnosť tej istej legislatívy ako obyčajní občania a výnimky môžu byť ustanovené len pre účely dosahovania potrebnej účinnosti polície v demokratickej spoločnosti. Táto časť zakotvuje právny základ polície ako inštitúcie a celej jej pôsobnosti v právnom štáte. Sú tu obsiahnuté aj právne požiadavky odvodené z Európskeho dohovoru o ľudských právach a s ním spojenej judikatúry. Články 2 až 5 zhrňujú niektoré zo zásad obsiahnutých v pojme vlády zákona vo vzťahu k polícii.

⁶ Bližšie pozri: www.europarl.europa.eu

4. Delenie polície

Najdôležitejší rozdiel z hľadiska kompetencií a obsahu (v tom zmysle, že štát a obec obstarávajú obsahovo rôzne policajné odvetvia) je medzi políciou štátnou a miestnou.

Štátna polícia je riadená ústrednými orgánmi štátnej správy, prevažne ministerstvom vnútra a jej činnosti sú financované zo štátneho rozpočtu.

Miestna (municipálna) polícia je potom podriadená miestnym orgánom samosprávy a z prevažnej väčšiny sú jej činnosti hradené z mestského rozpočtu, resp. z rozpočtu obce.⁷

Významné je aj delenie polície zo štrukturálneho hľadiska:

- horizontálne
- vertikálne

Horizontálne hľadisko určuje počet a druh policajných orgánov v danom štáte, oblasti, resp. území.

Vertikálne hľadisko určuje stupeň podriadenosti jednotlivých policajných inštitúcií vo vzťahu k ústrednému orgánu štátnej správy

⁷ BERŽI, L., KAČÍK, E.: Polícia a jej pojem vo vývoji štátu a práva, Bratislava, 1993, s. 50-56

s pôsobnosťou v oblasti, v ktorej policajné zložky vykonávajú svoje právomoci.

Systemy policajného mechanizmu môžeme rozdeliť do troch modelov:

- centralizovaný
- polo centralizovaný
- decentralizovaný

Centralizovaný model – typickým znakom je podriadenosť policajného mechanizmu jednému ústrednému orgánu štátnej správy, zvyčajne sa jedná o ministerstvo vnútra. Na celoštátnej úrovni existuje jediná organizácia, ktorá sa ďalej delí na rozličné zložky a útvary, avšak tieto majú stanovený obmedzený okruh právomocí. Najvýraznejším predstaviteľom tohto modelu je Francúzsko, avšak ani tu sa tento model nevyznačuje všetkými jeho charakteristickými vlastnosťami. Vo francúzskom systéme obecné a štátne úrady vykonávajú spravidla obsahovo rovnakú policajnú agendu, ale s rôznou územnou pôsobnosťou.

Činnosťami polície rozumieme právnym poriadkom upravený a aprobovaný procesný postup orgánov polície. Činnosti polície zasahujú v súčasnosti už skoro do každej oblasti štátnej správy a v súvislosti s rastúcim trendom zasahovania štátu do širokého spektra spoločenských oblastí ako sú napr. školstvo, životné prostredie, veda či výskum sa ich činnosti naďalej rozširujú. Ďalšou dôležitou formou delenia polície z hľadiska kompetencií a právomocí je rozdelenie na zložky:

- **poriadkovej polície**
- **kriminálnej polície**
- **politckej polície**
- **riadiace**
- **zabezpečovacie**
- **administratívne zložky**

Tieto zložky sú potom vo väčšine prípadov ďalej rozvetvené o rôzne špecializované služby a rezortné oddiely. Toto členenie sa však vo formálnej organizácii špecifického policajného zboru odraziť nemusí, nakoľko jednej zložke môžu byť pridelené kompetencie viacerých iných zložiek, napr. poriadkovej polície budú pridelené kompetencie aj v oblasti riadiacej činnosti.